

## Každodennosť je príbehom našich hodnôt

*Peter Križan*

(Nemocnice Milosrdných bratří v Bratislavě)

Len minimum ľudí na Slovensku sa zatiaľ dostalo do situácie, v ktorej mohli (mali, museli, smeli, potrebovali) vyjadriť sa osobne k EU, vstupu do EU, prípadne za seba hľadať argumenty pre a proti.

Teraz ich však všetkých čaká referendum. Pravdepodobne rozhodne politika, propaganda a predovšetkým „chlebové otázky“. Túžba „mať sa lepšie“ je samozrejme tiež primeraný motív a rovnako legitímna hodnota. Ale téma našej konferencie naznačuje, že práve akcentovanie hodnôt typu „mať sa“ vnímame ako krízu „skutočných“ hodnôt.

Viaceré organizácie, spoločnosti a spoločenstvá pod záštitou Centra pre európsku politiku v Bratislave prispeli k projektu, ktorý sme nazvali Európa hodnôt. Tretinu programu sme venovali predpokladu, že každodennosť je príbehom našich hodnôt. Rád by som vás oboznámil s našim prístupom k tejto téze.

Súťaž v trhovom priestore pozná olympijské limity pre možnosť zúčastniť sa, ale nepozná váhové kategórie. Kto vstúpi na trh, nech nečaká zo strany silnejších žiadne ohľady. Čo ostáva slabšiemu? Má tri možnosti: vyplniť neobsadenú medzeru; úplne sa prispôbiť alebo hrať falošne.

Je veľmi lákavé stať sa šľukou. Chce to nápad, tvorivosť, zmenu kvality. Touto cestou sa naša krajina nevydala, šancu po roku 1989 sme prepásli. Na falošnú hru nemáme. Skôr sa pokúšame provokovať susedov, aby vytiahli svoje falošné karty, ako politická stabilita regiónu a európsky trhový priestor. My sme dnes jednoznačne na ceste prispôsobenia a s úzkosťou vzhliadame, či plníme prístupové kritériá.

Klasik vravel, že vojny sú vecou štátov a nie malých ľudí: ukážte mi toho môjho konkrétneho nepriateľa, ja sa s ním pokúsim dohodnúť. Zdá sa, že dnes, podobne ako kedysi vojna, je zjednotenie Európy skôr agendou politických reprezentácií ako vecou konkrétnych občanov. Akú podobu, váhu a cenu má dnes túžba malých ľudí dohodnúť sa na spoločnom? Naše šľuky (od programátorov po prostitútky) plávajú v Západných rybníkoch. Naši falošní hráči (od milionárov po hospodárskych emigrantov) sa skúšajú integrovať do Európy bez ohľadu na to, ako dopadne krajina. Z Európy k nám prenikajú takisto aj šľuky aj falošní hráči. Investujú do nás peniaze a know-how, ale aj špiónujú, drogujú a korumpujú. Našťastie pre nás všetkých sú stále na oboch stranách aj ľudia, ktorí sa chcú dohodnúť. Kvôli sebe samým, kvôli tým druhým, kvôli (spoločným) hodnotám, kvôli tomu aby sa dohodli štáty,

aby si porozumeli ľudia. Pokúšame sa hľadať otázky, na ktoré potrebujeme hľadať odpovede, aby sme našli sami seba v (zjednotenej) Európe (hodnôt).

Jeden francúzsky biskup ochorel na rakovinu prostaty. Metastázy a komplikácie ochorenia mu spôsobovali veľké bolesti. Z kazateľnice katedrály sa ospravedlnil svojim veriacim za ľahkosť a povrchnosť, s ktorou im dlhé roky kázal o utrpení. Až na vlastnej koži začal utrpeniu rozumieť.

Jeden americký prezident sa verejne ospravedlnil celému národu za svoje pochybenie a za klamstvo, ktorým ho chcel kryť. Až vtedy porozumel, že slabosti a chyby iných hodnotil a odsudzoval necitlivo a neprimerane prísne.

V našom osobnom príbehu žijeme v hodnotovom prostredí, sami každodenne hodnoty vytvárame a my sami sa hodnotovo meníme, dokonca z nás samých sa stáva hodnota. Hodnoty, ktorým žijeme a pre ktoré žijeme, vytvárame v našom ľudskom prostredí, ale oni zasa tvoria nás a tak naše prostredie ovplyvňujú. Preto je evolúcia hodnôt každodennou skúsenosťou bežných ľudských príbehov. Hodnotou je to, čo z nás robí hodnotnejších ľudí. Nie bolesť pri rakovine prostaty, ale skutočnosť, že tento všedný zážitok ma zmenil, a porozumenie, že som mal inak pristupovať k trpiacim, je hodnota. Nie poníženie pred celým národom, ale poznanie a zmena môjho správania k chybujúcim je hodnota.

Človek sa narodil z biologického dedičstva svojich predchodcov pred viac ako 2 miliónmi rokov. Od predkov aj od ostatnej prírody sa postupne stále viac odlišoval technickou a kultúrnou tvorivosťou. Jej výsledky a prostriedky sa stali rozhodujúcou súčasťou ľudskej dedičnej výbavy, ktorá sa však na ďalšie generácie odovzdáva mimogenetickými spôsobmi. Vývin tohto mimotelesného rozmeru človečenstva je stále rýchlejší a nezávislejší. Pred 2 miliónmi rokov sme začali chodiť po dvoch, pred 1 miliónom rokov sme objavili oheň; len 5000 rokov zakladáme mestá, len 500 rokov tlačíme knihy a len 5 rokov klebetíme cez internet. V súťaži s rýchlym a ustavične akcelerujúcim vývinom „druhej prírody“ sa prirodzená genetická zmena našej biologickej substance už nemôže uplatniť ako vylepšujúci fenomén. *„Hľadanie hodnôt prekračuje utilitárne kalkulovalie genetickej spôsobilosti. Hoci prírodný výber bol prvý hýbateľ, funguje prostredníctvom kaskády rozhodnutí založených na druhotných hodnotách, ktoré v histórii slúžili ako mechanizmy umožňujúce prežitie a reprodukčný úspech. Tieto hodnoty sú do značnej miery definované našimi najsilnejšími emóciami: nadšením a tríbením zmyslov; vytržením nad objavom; triumfom v boji a súťaživých športoch; uspokojením z altruistického činu uskutočneného dobre a na správnom mieste; pohnutím etnickej a národnej hrdosti; silou*

*prameniaca z rodinných vzťahov a biofilným potešením z blízkosti zvierat a rastlín,*“ hovorí E. O. Wilson.

Ostatných niekoľko tisíc rokov vývinu usadlého človeka, to sú aj dejiny náboženstiev, filozofie a etiky, aj biblické dejiny, aj Kristovo posolstvo lásky, osvietenstvo a humanizmus. Ak sa dnes stále usilujeme žiť kresťanský život (v Cirkvi), zažívame aj veľké úzkosti z toho, či sme porozumeli tradícii a či sme jej verní, či chápeme dobu, či rozpoznávame riziká, či hľadáme reálne riešenia. Chceme sa preto stále viac učiť rozumieť životu, overovať pravdy a hľadať hodnoty. Súčasne sa obávame, či za celkovým vývinom ľudskej technickej kultúry nezaostáva jej duchovný či hodnotový rozmer. Vychodíme z predpokladu, že prirodzený výber biologických zmien, ani voľná trhová súťaž už nestihnú náhodne ponúknuť „spontánne“ riešenie. Môžu sa však cielene stať súčasťou záchrany Zeme, ak pre ňu nájdeme aktívne východisko, povestný pevný bod. Tušíme ho v hodnotovom systéme ľudstva, v definovaní, výbere a aktívnom presadení hodnôt do projektu prežitia.

Akou hodnotou je pre nás život v zjednotenej Európe? Čo z nás môže takáto skúsenosť spraviť?

Vyrastal som v dome starej mamy, pričom sprava aj zľava boli domy a záhrady jej dvoch bratov. Od jedného nás oddeľoval plot, s druhým sme však susedili bezbariérov. Asi to malo nejaký dôvod, ale ten som nepoznal. Napriek tomu, že som s pôvodnými plotom – neplotom nič nemal, predsa ma formovali a podieľali sa na mojich hodnotách.

Plot otváral praktické otázky. Ako obrobiť pôdu až tesne po plot a nepoškodiť ho; čo zasadiť k plotu aby sme neobmedzili suseda; čo s konármi, ktoré tienia; komu patrí ovocie, čo visí ponad plot; prečo sused nenatrel plot zo svojej strany, keď my sme ho z našej natreli; čo s dierou, ktorou chodia sliepky, a čo so sliepkou na druhej strane. So staršej bratom spoza plota sme si nenažívali zle, ale vlastne som ho ani nepoznal, nebol pre mňa výzvou a svoje životy sme si navzájom neobohatili.

Neplot žiadnu z plotových otázok nekládol ani neriešil. U susedov som bol v niektoré dni viac ako doma, pomáhal som ujovi, rozprával sa s tetou a mal som ich rád. Ringlotu som si odtrhol bez pýtania, večer sa sliepky samé rozdelili do príslušných kurínov. Hoci ujo s tetou už roky nežijú, stále cítim pri spomienke na nich vlastné korene. Viem, že to, čo ma v komunikácii s nimi formovalo, sú hodnoty.

Dnes sa snažíme prekonať samých seba a strach z tých za plotom. Naša dobrovoľná alebo vynútená kultúra plotov v nás za posledné storočia zdeformovala hodnotu susedských vzťahov. Žili sme v ilúzii, že osamostatnenie nás oslobodí. Tak sme sa postupne oslobodili od

Viedne, Budapešti a napokon aj od Prahy. A všade sme nechali kus samých seba.

Vaculík vrazil, že žiť v Československu znamená pre Čecha šancu „býť povyrosltý o Slováka“. Pre Slováka sa dnes črtá možnosť povyrásť v Európe nielen o Čecha, ale aj o Maďara, Rakúšana, Poliaka a Íra či Portugalca... Keď sa ma raz Američan opýta: „Odkiaľ si?“, poviem: „Z Európy.“ On: „Ááh – Eifelovka?!?“ Ja: „Áno, Eifelovka.“

Ale my sa aj bojíme, že prídeme o svoje hodnoty, že nás ekonomicky a kultúrne prevalcujú. Že oni povyrastú o nás, ale my o nich nie. Bojíme sa, že prídeme o svoj jazyk, ľudové zvyky, národné symboly a kresťanstvo. Pritom tí, ktorí sa už odvážili za hranice, sa nestratili.

Možno sa napokon najviac bojíme najmä sami seba, že niečo nezvládneme, že sa budeme musieť viac snažiť, ako sa nám chce. Cítíme sa ako marginalizovaní chudobní príbuzní. Aby sme sa nemuseli snažiť, štylizujeme sa vopred do úlohy obetovaných. Aj preto sa vieme nájsť napríklad v antropologickom pohľade R. F. Murphyho, ktorého si dovoľím zostručiť: *byť na okraji sa často pripodobňuje smrti, spočinutiu v lone, pobytu v temnote, pustatine alebo zatmeniu slnka či mesiaca. Toto všetko dobre vystihuje situáciu hendikepovaného človeka: povráva sa, že zomrel; je sociálne neviditeľný; vo všeobecnej predstave asexuálny, muži a ženy zomierajú na jednej izbe. Postihnutí sú viac ako devianti, sú antifónou všedného života...*

A najmä preto je to o hodnotách. Každý deň prijať výzvu, ktorú prináša, každý deň obohatiť hodnotami a každý deň sa nechať obohatiť hodnotami. Trvalý prínos nášho zápasu nie sú v prvom rade hmotné alebo hmatateľné zisky, ale zmena zmýšľania a hodnotovej skladby našej osobnosti.

Narodili sme sa do prostredia, v ktorom je samozrejmosťou koleso aj počítač, ale aj úzkosť a obavy z budúcnosti. Váhanie, úzkosť a strach z budúcnosti chceme odkliať priamou rečou, ktorá je dnes jednoznačná a bezprostredne zrozumiteľná. Sme tu preto, aby sme sa nebáli, aby sme sa netriasli, ale posilnení sebadôverou prispeli k tomu, aby aj bezbariérová Európa bola pre našich vnukov zdrojom hodnôt. A samozrejmosť.

<sup>1/</sup> Edward O. Wilson. *O lidské přirozenosti*. s. 190. 1993, Lidové noviny, Praha.

<sup>2/</sup> Robert F. Murphy. *Umlčené tělo*. s. 113. 2001, SLON, Praha.

## Resumé

Autor v tomto referátu zobrazuje postavení člověka ve společnosti s poukázáním na jeho účast při vytváření a přežívání hodnot, které ho

dělají hodnotnějším. Autor hovoří, že evoluce hodnot nejen může být, ale i je každodenní zkušeností běžných lidských příběhů vedoucí k proměně smýšlení a hodnotové skladby naší osobnosti. Referát je výzvou k překonání sebe sama směřujícího k vítězství nebojácného života tvořícího bezbariérový svět.

**Klíčová slova:** postavení člověka, hodnoty, evoluce, osobnost.

## **Summary**

### **Everydayness is the story of our values**

In this contribution, the author depicts the man's position in the society, pointing out his participation in creating and survival of values making it more worthful.

The author says that the evolution of values not only can be, but actually is an everyday experience of common human stories leading to the change of thinking and value composition of our personality.

The contribution is a challenge to surpassing of self leading to the victory of dauntless life forming a barrierless world.

**Key words:** position of man, values, evolution, personality.